

Carme Bosch i Cebrian

TEXT: AIRY GRAS MAS

El passat mes de juliol vàrem tenir el plaer de compartir una tarda amb la Carme Bosch Cebrian per a dur a terme aquesta entrevista. La conversa amb ella, en línia a causa de la pandèmia, ens va permetre conèixer de primera mà la seva trajectòria i estima pel món vegetal. La seva passió i la seva professió la porten a divulgar els usos tradicionals de les plantes d'una manera pràctica, sensitiva i creativa.

Primerament voldríem agrair-li, en nom de l'associació Flora Catalana, i també en nom dels nostres lectors, que ens hagi brindat la possibilitat d'entrevistar-la.

Per a qui no la coneix, qui és la Carme Bosch?

Sempre és difícil contestar aquesta pregunta.

La meua passió i la meua professió consisteixen a acostar els usos tradicionals de les plantes a la gent, fent-ho d'una manera pràctica, sensitiva i creativa.

Vaig estudiar teatre i guió cinematogràfic, res a veure amb les plantes. Quan tenia uns vint-i-dos anys vaig passar un hivern a l'illa de La Palma, a les Canàries. Com que vivia amb pocs diners, vaig començar a recol·lectar plantes i premsar-les per a fer composicions decoratives per a regalar a la família i amics, i a poc a poc aquesta activitat es va anar convertint en la meua professió.

Al llarg dels anys he anat investigant i fent-me la meua pròpia carrera responent a les meves inquietuds. Al final el meu objectiu és transmetre el coneixement dels usos del món vegetal d'una manera atractiva i divertida. Soc autodidacta, però he après de moltíssimes persones. La vida et va portant, si et deixes.

Quina ha sigut la seva trajectòria en el món de les plantes?

Sempre he treballat amb les plantes, però he anat canviant la modalitat. Vaig començar d'una manera molt artística, recol·lectant plantes, asseccant-les i fent-ne composicions. Després feia muntatges escenogràfics amb plantes, els anomenava 'escenografies sensibles'. Sempre amb l'objectiu d'explicar alguna història relacionada amb el món vegetal.

Actualment explico els usos de les plantes a través de tallers, on mostrem in situ on creixen. És

Vànova de saüc. Fotografia: Josep M. Oliveras i Puig.

Carme Bosch durant la realització d'un dels seus tallers. Fotografia: Joan Josep Fernandez Giner.

una manera de conèixer els usos, però també d'interrelacionar plantes i persones, així quan la gent dels tallers va al lloc d'origen pot veure com viu la gent del país mentre ens relacionem amb aquestes plantes.

Quin va ser el seu primer contacte amb el món de les plantes?

Jo he tingut la sort de néixer en una casa amb jardí, hort i molt a prop del bosc. Des de molt petita he tingut molt contacte amb la natura; em recordo dalt les espatlles del meu pare mentre m'ensenyava a reconèixer els nom dels ocells i dels arbres. Amb els amics anàvem al bosc a construir barraques i altres mons imaginaris. Les nenes jugàvem a cuinetes amb les plantes que teníem a l'entorn. Sempre he necessitat estar a prop de la natura. Durant el temps que vaig viure a Barcelona enyorava molt aquest contacte.

Als vint-i-pocs vaig deixar la feina i la ciutat. Em vaig instal·lar a l'illa de La Palma a casa d'uns amics, a La Mata, al municipi de Garafía, un lloc amb una vegetació exuberant i molt diversa. Vivíem en plena natura, sense aigua corrent ni llum elèctrica. Els meus amics vivien del que donava la terra i allí m'hi vaig sentir molt a gust. Vaig començar a premsar diferents espècies vegetals, i sense proposar-m'ho vaig iniciar l'ofici que ens va donar per a viure durant molts anys a mi i a la meva família.

Normalment em deixo portar, moltes vegades encara em pregunto què seré o què faré quan sigui més gran. Durant el període de confinament he reflexionat molt sobre aquestes qüestions. No sé on em durà la vida, però tinc clar que vull estar a prop de les plantes. Aquest any que m'he pogut dedicar al 100% al meu jardí m'he plantejat si era el moment de jubilar-me i escriure, ja que m'agrada molt aquesta activitat, però després he tornat a fer tallers i m'he sentit molt agraïda de poder compartir la meva experiència.

Què era el taller d'artesanía Berruguet?

Va ser el primer taller que vam dur a terme juntament amb el meu home, en Joan Fernández Giner. Com he dit, a La Palma, enamorada de l'illa i de la flora que hi creixia, vaig començar a recol·lectar plantes i fer composicions. Justament el meu home havia acabat els estudis de farmàcia i tenia un herbari amb moltes plantes premsades. Junts vam transformar la nostra passió en quadres, miralls, llums, safates, taules i altres objectes. Vam treballar amb plantes premsades durant uns deu anys, fins i tot fèiem el paper de les composicions amb fibra de cotó, palla o ceba. Tot el procés complet.

Treballar objectes de decoració amb plantes premsades suposa un procés molt laboriós: cultivar, assecar, preservar les plantes dels insectes, tot de forma molt ordenada i polida. Era com treballar en

Quadre i llums fets amb composicions de plantes. Fotografia: Joan Josep Fernandez Giner.

un herbari. Tot estava classificat per formes i colors: pètals grocs, pètals vermells, fulles allargades, fulles rodones, fulles de tardor, fulles verdes, etc. Tenia una habitació plena de lleixes de vidre amb totes les espècies classificades per a fer les creacions. Després venia el disseny, la composició i la venda. Era una feina molt minuciosa.

Quan el meu home va començar a treballar de professor i jo em vaig quedar sola al taller, vaig experimentar i buscar altres maneres d'expressar-me amb el món vegetal. Vaig començar a treballar amb textures i volums i vaig deixar totalment les plantes premsades.

A partir del 1995 fins al 2010 vaig dedicar-me a fer escenografies sensibles amb material vegetal aromàtic per a explicar els diferents usos de les plantes. Al Museu d'Història de Girona vaig presentar diferents instal·lacions: *Essències*, *Dones d'aigua*, *Les flors de les bruixes*, *El teixit del món*, *La festa del blat*, *Les trementinares*, *Records de rituals florals*, etc. Algunes d'aquestes exposicions van voltar per diferents museus de Catalunya.

Essències. Fotografia: Josep M. Oliveras i Puig.

D'on obtenia el material?

Bàsicament treballàvem amb les plantes que cultivàvem al jardí. Observàvem i triàvem les espècies que ens interessaven més per les seves formes i co-

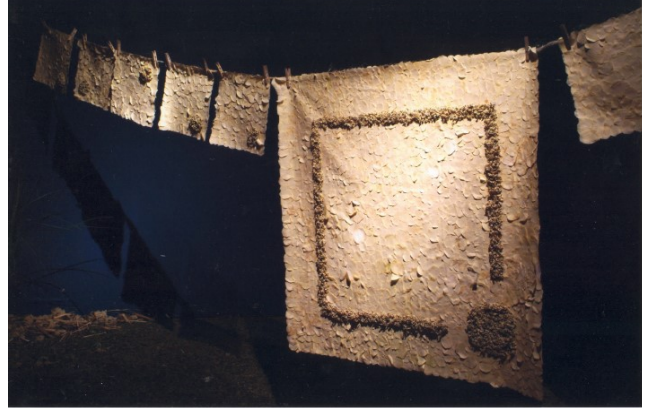
Les flors de les bruixes. Fotografia: Josep M. Oliveras i Puig.

El teixit del món. Fotografia: Josep M. Oliveras i Puig.

Dones d'aigua. Fotografia: Josep M. Oliveras i Puig.

lors. Cultivàvem diferents espècies autòctones i foranes. Hi havia molta diversitat de plantes al jardí, tot i que a vegades també anàvem fora a recol·lectar, però molt poc, era més còmode tenir les espècies a casa i així controlar l'època de floració i de recol·lecció.

El primer jardí el vam tenir a Sant Llorenç, a Eivissa, en realitat era del pagès de la casa on vivíem. Ell hi tenia plantades tomates i síndries entre dàlies, zínies, roses i crisantems. Can Toni Marget era un lloc preciós, on vam començar a treballar professionalment. Allí vam muntar el primer taller. Veníem les nostres composicions al mercat d'artesanía des Canar.

Posteriorment vam fer un jardí a Sant Joan Samorra (a l'Alt Penedès), un altre a Fontanilles (al Baix Empordà) i actualment a Cassà de la Selva, on vivim ara.

Què la va portar a fer tallers?

Vivíem en un mas a l'Empordà, a Fontanilles, on vaig muntar l'escola de les flors. Al poble hi havia una escola rural abandonada i l'ajuntament ens va cedir l'espai per fer tallers tant per a adults com per a nens. Els primers tallers van ser de composició floral amb plantes premsades i seques. Arran d'una visita dels nens de l'escola pública de Torroella de Montgrí, vaig idear un conte-taller de sensibilització sobre l'entorn vegetal a través de les plantes que creixien a la zona, i a partir d'aquí vaig començar a fer tallers d'observació de la natura per a les escoles de primària.

Creu que les plantes medicinals i les plantes útils en general tenen prou presència a l'escola? Què descobreixen els nens als tallers d'educació ambiental?

No, les plantes en general no són prou presents tot i que els últims anys això ha canviat moltíssim i moltes escoles tenen hort i veuen tot el cicle de les

plantes. Tot i així són poc presents i hi hauria d'haver-hi molts més espais verds a les escoles. S'hauria de reforçar aquesta relació amb la natura, ja que la natura i en concret les plantes són un mitjà meravellós per a aprendre i per a recordar-nos els cicles del nostre entorn. Mitjançant el contacte amb les plantes els nens poden aprendre biologia, botànica, literatura a través de les descripcions, colors, formes, etc., és molt interdisciplinari. Malauradament moltes escoles de la ciutat no poden oferir aquesta relació estreta amb la natura.

Parli'ns una mica més dels tallers-viatges. En què consisteixen?

Els tallers-viatges van començar a partir d'una exposició, *Girona temps de flors*, sobre les trementinaires. Quan es va inaugurar el museu de les trementinaires a Tuixent em van convidar a fer tallers allà. Després va venir França, també a través d'una exposició que es deia *Essències* per la qual vaig anar a visitar els cultius de lavanda a la Provença i de roses al Marroc. Molta gent que visitava l'exposició, en veure les imatges de les plantacions, deia: "jo hi vull anar". Així que a través dels contactes que havia establert durant la recerca del contingut de les exposicions, vaig desenvolupar aquest projecte de tallers-viatges.

Actualment, i fins abans de la pandèmia de la COVID-19, feia tallers a diferents llocs: al Plateau de Sault (França), on els pagesos cultiven lavanda i espelta; a Kelaat Mgouna (Marroc), on hi ha petites plantacions de roses damascenes, un cultiu en extensió ja que fins a mitjan segle XX només es plantava per a la separació dels horts; a la regió d'Essaouira, al sud-oest del Marroc, feia el taller dels usos de l'argània. Un altre taller és el que duia a terme a la vall de les roses de Kazanlak (Bulgària),

on el cultiu extensiu de la rosa damascena és molt antic. És interessant fer un taller similar al Marroc i Bulgària per a veure similituds i diferències, ja que és el mateix cultiu en cultures molt diferents. També a Sardenya organitzava un taller sobre els usos de la murtra, del llentiscle (que permet l'extracció d'oli dels seus fruits) i del gamó, usat tradicionalment per a cistelleria.

L'últim taller que he incorporat és el que es fa a Sri Lanka per a conèixer el cultiu de diferents espècies com la canyella, el pebre, el cardamom, el gingebre, la nou moscada, la vainilla, el coriandre, la fulla del curri, etc. També coneixem el procés d'extracció de la saba del kitul, visitem les plantacions de te i aprenem com s'elaboren els diferents tipus de te: el te negre, el blanc i el verd.

M'agrada molt la relació que es crea entre la gent del grup, ja que acostumem a passar uns dies junts, compartint moltes hores al dia i això dona lloc a la creació de sinergies i vincles molt especials,

entre les persones i entre les persones i les plantes. Un dels aspectes que més m'interessa és aquesta interrelació entre persones i plantes en el seu aspecte més sensitiu i emocional. Com a professora, l'experiència dels viatges-tallers ha sigut molt enriquidora.

En general, quin és el públic que assisteix a aquests tallers?

El perfil de les persones que fan aquests tallers-viatges és molt variat; sí que he de dir que els assistents són majoritàriament dones. L'edat és molt variada, dels 30 als 80. Hi ha gent del món de la salut, del món de l'educació, floristes, però sobretot gent que té algun interès per les plantes, la natura i la salut. En resum, gent curiosa.

Molts participants comencen prenent part en un taller i després els van fent tots, ja que és una manera de viatjar i conèixer nous països a través de les plantes i de les persones que hi treballen amb elles.

França

Marroc

Marroc

Bulgària

Sri Lanka

Diferents tallers-viatges. Fotografies: Joan Josep Fernandez Giner.

Plateau de Sault (França). Fotografia: Joan Josep Fernandez Giner.

Viatjar és fàcil avui en dia, en un moment podem comprar bitllets d'avió, reservar hotels, etc., però conèixer el país a través de la gent del lloc és molt més difícil.

He de dir que en aquest moment tots els tallers-viatges estan parats a causa de la COVID-19.

Té alguna experiència o anècdota en particular que vulgui explicar-nos?

Experiències, moltes, pensa que ja fa més de vint anys que faig aquests tallers i tinc moltes anècdotes boniques. Al sud del Marroc, en les zones agràries, poca gent parla francès. M'agrada utilitzar la música, sobretot el cant, com un mitjà de comunicació. Quan anem a collir roses amb les dones amazic, elles canten les seves cançons tradicionals i nosaltres els cantem cançons d'aquí. A vegades hem tingut moments molt emocionants a través de la música. Recordo un cop, en un petit poblet de l'Atles, a Tizi n'Tichka, situat a més de 2000 m d'altitud, que es va improvisar un ball al mig del poble. La gent s'hi afegia i anava portant elements de percussió diversos, des de timbals a gots, plats, olles, etc., tot el que trobava que pogués sonar.

Una altra anècdota divertida va passar a Sri Lanka. Visitàvem una família que ens ensenyava la seva petita plantació d'arbres de canyella, el procés d'obtenció dels canons de canyella i de la destil·lació de les fulles. L'escorça de la canyella s'obté dels rebrotos de l'arbre. Un cop treta l'escorça i les fulles, els rebrotos es converteixen en uns pals llargs molt aromàtics que es deixen assecar i

serveixen normalment com a llenya per a fer foc. A una de les dones del grup li va agradar un d'aquests pals per a portar-lo com a bastó per a ajudar-se a caminar. De seguida li van buscar un pal amb una bona forma per a recolzar la mà. A l'aeroport, quan vam passar pel control policial, ella s'ajudava del pal, exagerant una mica una dificultat per moure's. A un dels policies li va agradar el pal i se'l volia quedar, argumentant que no es podia pujar a l'avió. Tots els participants del grup vam iniciar una discussió amb el policia reclamant el pal. Ell es mirava el bastó, hi passava la mà per damunt, l'olorava i no cedia. Quan el capità del nostre vol va arribar al control policial, li vam explicar el problema, ell va dir que el bastó es podia pujar a l'avió i a més ens va donar preferència com a acompanyants d'una persona necessitada. El policia es va quedar amb un pam de nas i sense el bastó de canyella.

Què és el que més valora de la seva feina?

Un element o dimensió que valoro molt és la relació emocional amb les persones que m'ofereix la meva feina i amb el món vegetal, ja sigui plantant a l'hort, recol·lectant, fent licors, conserves, infusions, cremes, etc., o simplement passejant, olorant, observant. Crec que és una relació molt sana i enriquidora.

Després del confinament crec que tothom valora molt més la possibilitat d'estar a l'aire lliure, en contacte amb la natura i amb les persones. Contactar entre nosaltres a través del món vegetal és la millor teràpia.

Taller de meditació al voltant d'oliveres centenàries a l'altiplà del Golgo (Sardenya). Fotografia: Joan Josep Fernandez Giner.

Una de les seves publicacions parla de les dones d'aigua. Qui són aquestes dones? Ens en pot fer cinc cèntims per a aquelles persones que no n'han sentit mai a parlar?

Una de les exposicions que vaig fer per al Museu d'Història de Girona va ser sobre les plantes de les bruixes, i fent recerca per a aquesta exposició molt sovint apareixien també les dones d'aigua. Hi ha molta toponímia referent a les bruixes i moltes vegades coincideix que en el mateix lloc, o molt a prop, hi ha topònims referents a les dones d'aigua o goges. Quan el museu em va demanar una altra exposició vaig tenir-ho claríssim i em vaig centrar en les dones d'aigua. Vaig començar la recerca anant a fotografiar tots aquests gorgs, estanys, fonts, pous o coves on, segons les llegendes catalanes, hi viuen les dones d'aigua. Vaig trobar unes 70 localitzacions, la majoria a les comarques gironines. Molts d'aquests indrets es troben a prop d'ermites, santuaris, dòlmens o menhirs.

La dona d'aigua és un personatge mitològic que apareix a l'aigua dolça, a rius, pous, etc. Normalment es fa present a l'estiu, més concretament pels volts de Sant Joan. La llegenda, a Catalunya, explica que s'apareix a un home que queda totalment

enamorat d'ella. Els dos es casen, sota la condició que ell no li ha de dir mai que és una dona d'aigua. A partir d'aquí hi ha diferents versions, una de les més conegudes explica que un dia que l'home torna a casa i veu que la dona ha manat que es comenci la sega. S'enfada molt i li diu: "Tu que ets una dona d'aigua i no hi entens de la terra, per què manes als treballadors que comencin a segar?" Tot seguit la dona desapareix i l'home perd les terres, els fills i el mas. La llegenda tracta del valor de la paraula donada.

Quin creu que ha sigut el paper de les dones en la conservació del coneixement tradicional lligat a les plantes?

Les dones han representat un paper clau en la transmissió d'aquest coneixement, ja sigui en la preparació dels remeis, la conservació dels vegetals, els tints naturals, etc. Gairebé tot passava a la cuina, on les dones tenien un paper molt important. Les trementinaires van fer que un saber que era propi de les dones les impulsés a sortir de casa i guanyar-se la vida. Elles coneixien les plantes i els seus usos, sortien a vendre aquestes plantes i aquest saber, que era i és principalment femení.

Vostè ha viatjat arreu del món i ha pogut veure de primera mà la relació d'altres cultures amb les plantes. Creu que aquí a Catalunya se'ls dona la importància que es mereixen?

Després d'haver estat a Sri Lanka, on la medicina aiurvèdica conviu d'igual a igual amb la medicina occidental, o al Marroc, on la medicina tradicional basada en plantes segueix sent molt utilitzada, he de dir que no. En aquests països la medicina tradicional és viva. No s'ha trencat tan directament el nex amb la natura. Convien amb les plantes, quan cuinen saben quines plantes són més digestives o depuratives, la gent sap el nom de les plantes i els seus usos. Les plantes formen part de la cultura i aquí això ho hem de recuperar. A Sri Lanka he estat a laboratoris farmacèutics de medicina aiurvèdica, i és una indústria tan important com la indústria farmacèutica convencional; aquí això no existeix.

Ara hi ha molt d'interès, però el problema rau en el fet que a Catalunya es va deixar de transmetre aquest coneixement d'una manera natural. A partir dels anys 50 del segle passat, amb la implantació de la Seguretat Social, la facilitat d'accés a la medicina i als medicaments comporta que hi hagi una generació que deixi de transmetre els remeis tradicionals fets amb plantes.

També l'allunyament del món rural ha provocat la desaparició de molts oficis relacionats amb el bosc com els pegaires, els carboners, els peladors de suro o els artesans del boix, del lledoner o del bruc. Abans molts pagesos sabien quines plantes recollir per fer cistells o altres estris necessaris, sortien a buscar herbes per als conills i quatre coses per posar a l'olla. Hi ha hagut un tall generacional i s'ha perdut molta d'aquesta informació. És un coneixement que s'ha deixat de transmetre i que ara s'aprèn a les aules.

Quin és el futur de les plantes medicinals i l'etnobotànica a Catalunya?

Hi ha diferents iniciatives de cultiu de plantes aromàtiques, però no hi ha un mercat estructurat com a França. No em sento capacitada per a parlar d'aquest futur.

Quant a l'etnobotànica, jo vaig molt per lliure. Faig bàsicament etnobotànica aplicada. No estic vinculada a cap universitat i desconec el que es fa de forma institucional. En els últims anys han aparegut moltes publicacions de treballs d'etnobotànica i també iniciatives privades semblants a la meua. Pel que fa al futur m'agradaria somiar en l'existència d'una escola o facultat d'etnobotànica, un lloc on no només es recollissin dades, sinó on es pogués aprendre molts dels oficis que hem creat els homes i les dones amb la nostra relació amb els vegetals al llarg de la història d'aquest país. Com una mena de reservori o memòria d'oficis relacionats amb el món vegetal.

Per a acabar, quina és la seva planta preferida?

Se'm faria molt difícil escollir-ne només una. M'agraden molt les plantes aromàtiques, perquè les puc gaudir amb la vista i l'olfacte. M'agraden molt les roses, sobretot els rosers antics i, d'entre les espècies silvestres, m'encanta trobar-me pels Pirineus amb la *Rosa rubiginosa*. Davant meu tinc una imatge del cotó de l'exposició *El teixit del món*, el cotó també és una de les plantes que més m'agraden. Aquests dies tenim a casa la sabonera florida, també m'encanta la seva aroma. Tinc una altra imatge de Sri Lanka d'unes buguenvílies que també m'agrada molt, i les plumèries també, per la seva aroma, per mi és l'aroma de Sri Lanka. També m'agrada molt jugar amb la mimosa sensitiva. La veritat és que no puc, no puc triar-ne només una.

Airy Gras Mas. Doctora en biologia per la Universitat de Barcelona (UB) i màster en fitoteràpia per l'Institut de Formació Continua de la Universitat de Barcelona (IL3-UB). Especialitzada en etnobotànica en territoris de llengua catalana, treballa a l'Institut Botànic de Barcelona com a investigadora postdoctoral en el grup de recerca EtnoBioFiC (<http://www.etnobiocic.cat>). Mes...